

вони можуть бути оскаржені в порядку, визначеному цим Кодексом. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора у разі залишення їх у силі вищим прокурором, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність».

Висновки. Таким чином, у результаті аналізу законодавства та теоретичних напрацювань виокремлено основні ознаки гарантій детектива НАБУ та систематизовано їх за критеріями. Обґрунтовано необхідність внесення змін до ч. 4 ст. 40 КПК України та запропоновано її авторську редакцію.

Список використаних джерел:

1. Касапоглу С.О. Процесуальні гарантії реалізації норм кримінального процесуального права / С.О. Касапоглу // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 1. – С. 162–165.
2. Строгович М.С. Уголовный процесс : [учебник] / М.С. Строгович. – М. : Юрид. изд-во МКЮ СССР, 1941. – 312 с.
3. Словник української мови : в 11 т. – Т. 8. – 1977. – С. 581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.
4. Словник української мови : в 11 т. – Т. 1. – 1970. – С. 695 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.
5. Словник української мови : в 11 т. – Т. 2. – 1971. – С. 381 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.
6. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України. Загальна частина : [навчальний посібник] / Л.Д. Удалова. – К. : Кондор, 2005. – 152 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.

ГЕРЦИК Р. В.,

здобувач

(Донецький юридичний інститут

Міністерства внутрішніх справ України),

суддя судової палати у кримінальних справах

(Апеляційний суд Донецької області)

УДК 343.98

**ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ**

У статті розглянуто проблемні питання щодо визначення особливостей об'єкта кримінального правопорушення у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів, зокрема щодо предмета злочинного посягання та особи потерпілого.

Ключові слова: криміналістична характеристика, структура криміналістичної характеристики, об'єкт кримінального правопорушення, особа потерпілого, корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення, судовий розгляд, кримінальне провадження.

В статье рассмотрены проблемные вопросы определения особенностей объекта уголовного правонарушения в структуре криминалистической характеристики корыстно-насильственных преступлений, в частности относительно предмета преступного посягательства и личности потерпевшего.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, структура криминалистической характеристики, объект уголовного правонарушения, личность потерпевшего, корыстно-насильственные уголовные правонарушения, судебное разбирательство, уголовное производство.

In the scientific article subject to review issues to determine characteristics of the object of a criminal offense in the structure of criminological characteristics of mercenary-violent crimes, including the subject of a criminal assault and the person of the victim.

Key words: forensic characterization, Structure criminological characteristics, object of a crim-

inal offense, individual victim, mercenary-violent criminal offenses, hearing, criminal proceedings.

Вступ. Криміналістична характеристика корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень відображає типові ознаки, що характеризують цей масив кримінальних правопорушень, та специфічні ознаки, що дозволяють обмежити, виділити його з інших груп кримінальних правопорушень. У практичному сенсі це сприяє правильній криміналістичній оцінці конкретного кримінального правопорушення, віднесенню його до корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, зумовлює правильне використання наукових рекомендацій відповідних криміналістичних методик розслідування як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей об'єкта кримінального правопорушення у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів, зокрема щодо предмета злочинного посягання та особи потерпілого. Окремі аспекти зазначеної проблеми розглядаються у роботах В.В. Тищенко, О.Р. Лужецької та ін.

Результати дослідження. До криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень як практичного інструментарію під час судового розгляду та окремої криміналістичної категорії необхідно відносити лише такі елементи, які несуть чітке інформаційне наповнення. На нашу думку, до таких елементів належать такі: 1) об'єкт кримінального правопорушення (предмет злочинного посягання та особа потерпілого); 2) суб'єкт кримінального правопорушення (особа злочинця або кримінальне формування); 3) спосіб та механізм вчинення корисливо-насильницького кримінального правопорушення; 4) обстановка вчинення; 5) наслідки корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень.

Дані про об'єкт корисливо-насильницького кримінального правопорушення – це відомості про предмет злочинного посягання й особу потерпілого. Маються на увазі насамперед дані про безпосередній об'єкт (предмет) злочинного посягання. Ідеться про предмет і об'єкт у криміналістичному сенсі, а не у кримінально-правовому, зокрема про дані про фізичну особу (потерпілого). Проте необхідно розглянути це питання з погляду кримінального права.

Питання щодо соціальної спрямованості корисливо-насильницьких злочинів вирішується неоднозначно. У кримінально-правовій теорії ці злочини відносяться до двохоб'єктних, при цьому висловлювалися різні судження стосовно пріоритетності охорони сфери суспільних відносин, якій першочергово заподіюється шкода. Криміналісти однак лише в тому, що у вчиненні корисливо-насильницьких злочинів одночасно порушуються кримінально-правові заборони в декількох суміжних сферах охорони суспільних відносин: власності, свободи, тілесної недоторканності, життя і здоров'я потерпілих [1, с. 27–28].

Дискусійним залишається визначення головного за соціальною значущістю блага та пов'язаних із ним суспільних відносин, які законодавець намагався поставити під кримінально-правову охорону, створюючи конкретну норму. Одна група науковців такими вважає відносини власності і доводить відповідну соціальну спрямованість зазначеної категорії злочинів [2, с. 70; 3, с. 28; 4, с. 24]. Підхід другої групи вчених базується на визнанні безумовного пріоритету людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, недоторканності й особистої безпеки, що охороняються кримінальним законом, а не власності [5, с. 150–151; 6, с. 413–414]. Компромісним стало визнання рівноцінності захисту перелічених соціальних благ, яким одночасно та неминуче спричиняється шкода. Закріплення такої позиції відбулося в теоретичній конструкції обов'язкового додаткового об'єкта злочинних посягань, котрий поряд з основним піддається руйнівному впливу [7, с. 5–6].

Тож одночасна спрямованість корисливо-насильницьких злочинів проти найважливіших об'єктів кримінально-правової охорони є типовою рисою цих злочинів, за якою вони вирізняються з-поміж інших злочинів.

Предметом корисливо-насильницьких злочинів є майно, що характеризується трьома основними ознаками: 1) фізичною, тобто сукупністю речей матеріального світу, які можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити; 2) економічною, або вартісною, грошовою; 3) юридичною: право на майно належить його власникові, фізичній чи юридичній особі, а для злочинця воно завжди є чужим [8, с. 155–156].

Отже, спільними об'єктами з погляду кримінального права тут завжди будуть майнові відносини (тобто чуже майно), а також життя і здоров'я громадян. З позиції криміналістики основною типовою рисою такого об'єкта у кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення є високий рівень добробуту потерпілого і не завжди законне джерело його походження. Особливо це стосується вимогань. Найчастіше ці відомості про потерпілих стають відомі злочинцям через займану посаду або рід занять.

Для об'єктів посягання – юридичних осіб набуває значення рівень збереження матеріальних цінностей, а якщо точніше, то співвідношення стану охорони цінностей на обраному об'єкті і мож-

ливостей злочинців щодо заволодіння ними. Більшість таких об'єктів – це приватні підприємці і комерційні структури.

Відповідно до проведеного нами аналізу судової практики із судового розгляду корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень встановлено, що безпосередніми предметами злочинного зазіхання у таких злочинах є: гроші або цінні папери – 51%; мобільні телефони, комп'ютерна та оргтехніка – 36%; коштовності, прикраси – 13%; транспортні засоби – 9%; фото-, відеоапаратура – 7%; одяг, взуття – 4%; вино-горілчані напої або продукти харчування – 3%; інші предмети – 3%.

Дослідження предмета посягання як одного з елементів криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень має тактичне значення під час судового розгляду таких злочинів. Це зумовлюється тим, що дослідження предмета посягання корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень зосереджує увагу судді на необхідності з'ясування, на заволодіння яким саме майном був спрямований умисел злочинців і хто з оточення знав про зберігання цього майна в потерпілого.

Під час розслідування та судового розгляду корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень доволі часто саме особа потерпілого є одним з основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому та об'єктивному встановленню всіх обставин вчиненого правопорушення. Особа потерпілого від корисливо-насильницького кримінального правопорушення становить криміналістичний інтерес тому, що є не лише джерелом доказової інформації (як суб'єкт, що повідомляє про обставини вчиненого правопорушення), а й фізичний об'єкт, який може мати на собі (тілі або одязі) або речах, які знаходяться при ньому, різні сліди, виявлення та криміналістичне дослідження яких дозволяє отримати певну інформацію під час розслідування та судового розгляду.

Обрання тактики проведення судових дій відбувається на основі інформаційної бази, зібраної на момент проведення судового розгляду, підготовки і проведення судових дій. Специфічну частину такої інформаційної бази судового провадження утворюють відомості про особу потерпілого (віктимологічні дані), встановлені під час досудового розслідування або судового розгляду злочинів. Віктимологічні дані у судовому розгляді можуть бути представлені як докази, встановлені у процесі досудового розслідування або судового розгляду. Такі дані у судовому провадженні можуть бути використані як орієнтаційна інформація, за допомогою якої перевіряються докази [9, с. 164].

Досліджуючи криміналістичну характеристику вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим (один із видів корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень), О.Р. Лужецька зазначає, що найбільш важливими є такі характеристики, як рід занять, місце роботи або навчання, взаємини з вимагачами, джерела і розміри доходів, спосіб життя, відомості про протиправну діяльність, конфлікти, ділові зв'язки [10, с. 37].

На думку В.В. Тищенко, серед даних, що характеризують особу потерпілого, необхідно виділити ті з них, які враховує злочинець у виборі жертви: наявність у неї певних цінностей, грошей, її стать, вік, фізичний і психічний стан, а також відношення і зв'язки, які існують між злочинцем та жертвою [11, с. 21].

Ця теза підтверджується прикладом зі слідчо-судової практики. Так, 21 квітня 2010 р. близько 00:00 особа-6, особа-5 та особа-8, проходячи по території станції «Нижньодніпровськ-Пристань» Придніпровської залізниці, розташованої в Амур-Нижньодніпровському районі м. Дніпра, побачили на «9-шляху» станції залізничні вагони з вантажем – «ломом чорного металу» – й охоронця цих вагонів – стрілка воєнізованої охорони СК-2 ст. «Дніпропетровськ» ДП «Придніпровська залізниця», озброєного табельною вогнепальною зброєю, яка знаходилася на його поясі (як потім було встановлено, револьвером системи «Наган», зразка 1895 р, калібру 7,62 мм, зарядженим бойовими припасами – сімома патронами).

Побачивши озброєного револьвером охоронця, злочинці домовилися між собою заволодіти вогнепальною зброєю і бойовими припасами, які були в охоронця. Здійснюючи свій намір, двоє з них напали на охоронця, який знаходився на вагоні № 63326169 із вантажем «лом чорних металів». Діючи узгоджено між собою, особа-8, застосовуючи насильство, небезпечне для життя і здоров'я особи, яка зазнала нападу, завдав охоронцю удару кулаком в обличчя, від чого той упав, а особа-6 схопив охоронця, який лежав, рукою за шию і став його душити. Одночасно особа-8 завдав охоронцю множинні удари кулаками в область голови і тулуба, у результаті чого умисно заподіяв останньому легкі тілесні ушкодження у вигляді синців, саден і рани, після чого особа-5 дав команду іншим злочинцям, які до цього часу придушили волю потерпілого до опору, щоб вони заволоділи вогнепальною зброєю охоронця і передали йому. Після чого особа-8 заволодів табельною вогнепальною нарізною зброєю – револьвером системи «Наган», випуску 1895 р., з бойовими припасами – 7 патронами калібру 7,62 мм, які були в барабані револьвера. Зазначені дії злочинців дозволили суду кваліфікувати їхні дії за ч. 3 ст. 262 Кримінального кодексу України [12].

Наголошуючи на важливості дослідження відомостей про особу потерпілого у кримінальному провадженні, О.І. Резнікова пише, що для підготовки і проведення судових дій не тільки сторона захисту

й обвинувачення має бути ознайомлена з віктимологічними даними, зібраними під час досудового розслідування, але й суд. Вбачається, що анкетні дані, дані про поведінку особи потерпілого під час злочину і шкоду, що заподіяна такій особі у результаті вчинення стосовно неї злочину, що містяться в обвинувальному акті, для суду є недостатніми з погляду ефективної підготовки і проведення судових дій. Суд має бути поінформованим про біологічні, соціальні та психологічні дані про особу потерпілого, його поведінку до і після злочинного посягання. Функцію з акумуляції віктимологічних даних та забезпечення суду інформацією ефективно здатна виконувати анкета потерпілого, що може міститись у матеріалах кримінального провадження, яка, за умови внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, має передаватись до суду на етапі закінчення досудового розслідування та направлення обвинувального акта до суду. Як додаткові матеріали для суду можуть бути корисними фотографії та відеозаписи з особистого архіву потерпілого, його шоденники, нотатки тощо [9, с. 169].

Висновки. Таким чином, різноманіття відомостей про особу потерпілого (соціальні, фізіологічні, психічні тощо), які використовуються у процесі розслідування та судового розгляду корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, ще не говорить про їх власне криміналістичний характер і про те, що всі вони є предметом вивчення в методиці розслідування злочинів. Криміналістику цікавлять такі дані про особу потерпілого, які вказують на зв'язок із відомостями, що відносяться до інших елементів криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень (про суб'єкт, спосіб та механізм, обстановку та наслідки корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень).

Список використаних джерел:

1. Петров Д.В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабежам і розбоям, що вчиняються неповнолітніми у громадських місцях : дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Петров ; Нац. академія прокуратури України. – К., 2015. – 255 с.
2. Коржанський М.Й. Предмет і об'єкт злочину : [монографія] / М.Й. Коржанський. – Донецьк / Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
3. Бажанов М.И. Ответственность за кражу личного имущества граждан и разбой по советскому уголовному законодательству : [учебник] / М.И. Бажанов. – Х. : Высшая школа, 1957. – 38 с.
4. Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ним преступления / П.С. Матышевский. – К. : Юринком, 1996. – 240 с.
5. Зелінський А.Ф. Об'єкт злочину і структура особливої частини кримінального кодексу / А.Ф. Зелінський, В.М. Куц // Вісник університету внутрішніх справ. – 1997. – Вип. 2. – С. 148–154.
6. Криминология : [учебник] / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – М. : Юрист, 2002. – 686 с.
7. Панов Н.И. Квалификация насильственных преступлений : [учебное пособие] / Н.И. Панов. – Х. : Юридический институт, 1986. – 52 с.
8. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за ред В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.
9. Резнікова О.І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : дис. ... канд. юрид. наук / О.І. Резнікова. – Х., 2015. – 265 с.
10. Лужецька О.Р. Криміналістична характеристика вимагання, пов'язаного із застосуванням насилля над потерпілим : дис. ... канд. юрид. наук / О.Р. Лужецька. – Ірпінь., 2015. – 217 с.
11. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук / В.В. Тіщенко. – Х., 2003. – 51 с.
12. Вирок Амур-Ніжнедніпровського районного суду м. Дніпра у справі № 1-59/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.

